

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.1.10/01.0044

Soudnictví a baroko

V každé době žijí zločinci, podvodníci, zloději. Díky pověrám ale byli souzeni i nevinní lidé, zejména šlo-li o pronásledování Romů nebo upalování domnělých čarodějnic. I když nejznámější procesy s čarodějnicemi jsou známy z panství Velké Losiny (viz román Václava Kaplického Kladivo na čarodějnice nebo stejnojmenný film Otakara Vávry), přece jen hranice hořely v roce 1562 i ve Slavonicích, roku 1591 v Táboře.

O barokních soudech se můžeme dočíst v tzv. **černých, smolných neboli krevních knihách**. Těžiště zápisu ve smolných knihách, zejména v těch z 16. a 17. století tvoří záznam zločincovy výpovědi v mučírně, to znamená před mučením na mučidlech a po sejmutí z mučidel. Zápis je záznamem o vykonání exekuce, nejčastěji popravou.

Do dnešních dnů se dochovalo kolem padesáti smolných knih českých a moravských měst.

Hrdelní tresty rozhodovaly městské soudy (měly mít asi 10 soudců – alespoň 1 měl znát právo) nebo panovník, menší provinění poddaných trestala vrchnost. Protože mnoho měst mělo vlastní soudy i právo, panoval v českých zemích doslova zmatek. K zahájení procesu stačila i pouhá domněnka, zlá pověst, udání. Roku 1604 propustili v Jindřichově Hradci pomocníka pastýře Řehoře, „*který Topinkova pacholka mezi branami zamordoval a od vykonaného mordu vždycky u vězení zůstával, však že žádný jemu na těžkost nestál*“ (nikdo ho nežaloval – viz přísloví: Kde není žalobce, není soudce.).

Právo v barokní době neplatilo stejně pro všechny. Svědectví šlechtice platilo více než poddaného, slovo muže více než slovo ženy. Šlechtice soudil král, kněze církev. Bohatí se mohli také vykoupit nebo si zaplatit lepší stravu, mohli přijímat návštěvy nebo mít třeba vlastní peřiny.

Spravedlnost vykonával KAT se svými pacholkami.

Bohužel, ze starších dob se v Čechách nezachoval žádný doklad o tom, že by byli mistři ostrého meče za své výkony jakkoliv odměňováni. Ví se obecně, že byli při penězích a často vedli rozmařilý život.

Teprve na počátku 16. století se objevují první zmínky o platu kata. Jeho výši ustanovovalo Vladislavovo "Zřízení zemské". Článek 542 - kat má při popravě několika odsouzených dostat od prvního kopu grošů a od ostatních po půl kopě. Avšak vedle toho platila i sama obec svému katovi dohodnutý obnos.

Například v Jindřichově Hradci obdržel mistr ostrého meče v roce 1506 za upálení dvou zločinců 4 kopy českých grošů a za každé stínání po 6 kopách. Počátkem 17. stol. stávala poprava v Jindřichově Hradci 13 kop míšenských, roku 1632 se dávalo za oběšení 5 kop a za lámání v kole 6 kop.

Za panování císaře Josefa I., roku 1707 byl vydán "Nový řád práva útrpného a hrdelního", který sestavil apelační rada Kašpar Jan Bílek z Bílenberku. Ve 23. kapitole tohoto zákoníku je 3. článek věnován katově mzdě. Takže se zde dozvídáme, že:

- za stínání a oběšení - 6 zlatých a to i jedná-li se o ženu, která byla nejen s'ata, ale navíc ještě v hrobě kůlem probita,
- upálení zločince, za lámání kolem nebo za čtvrcení - 7 zlatých,

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.1.10/01.0044

- vláčení koněm k popravišti nebo před popravou trhání ještě rozpálenými kleštěmi - 9 zlatých,
- mučení - 1 zlatý 12 krejcarů při prvním dotazu útrpného práva. Při úplném mučení - dvojnásobná částka,
- vymrskání zločince z města, uřezání uší a nosu, utrnutí ruky - 2 zlaté 24 krejcarů
- vypálení cejchu - 1 zlatý a 12 krejcarů

Mučící a popravní nástroje si musel kat sám zaopatřit a pouze dříví, kolo nebo kůl dostal od vrchnosti, která jej k úkonu povolala. Rovněž museli mít kati své vlastní koně, jichž bylo třeba k vlečení zločinců na popraviště nebo ke čtvrcení.

Druhy trestů a výslechů (výběr):

- oběšení
- stětí
- upálení na hranici
- lámání v kole (obvykle končilo smrtí)
- přibíjení za jazyk (ke kůlu, k šibenici)
- vyříznutí jazyka
- uříznutí uší nebo nosu
- useknutí ruky nebo nohy
- natahování na skřípec
- vystavení na pranýři
- vsazení do klády
- vypalování cejchu žhavým železem
- lámání končetin nebo prstů
- pálení ohněm nebo žhavým železem
- mrskání (bičování)

Obrázek: Dennis Pecha, 8. A

Mezi nejtěžší zločiny se počítaly vraždy, loupeže, zhářství a čarodějnictví. Skoro vždy znamenaly trest smrti. Často se tresty kombinovaly - před popravou utětí ruky, vpletení do kola, smýkání koňmi... (např. 21. června 1621 při popravě 27 českých pánů na Staroměstském náměstí kat Jan Mydlář nejprve doktoru Janu Jeseniovi kleštěmi vytrhl jazyk a pak ho sřal).

Veřejné popravky bývaly společenskou událostí, zábavou.

Vydatný příjem měli katové z tajného prodeje věcí souvisejících s popravou. Pověřiví lidé těmto věcem připisovali zvláštní moc. Na prvním místě to byl provaz, na kterém byl někdo oběšen. Zvláště zázračný účinek prý měla tříska z hůlky, kterou soudce po prohlášení rozsudku na smrt na dvě poloviny přelomil a odsouzenému k nohám hodil. Nejzázračnější však byl palec z pravé ruky oběšence, zvláště když prý byl ještě z teplé mrtvoly utržen. Proti padoucnici doporučovali kati ještě teplou krev z těla sřatých osob, kterou pacholkové tajně do nádob chytali. Cena krve se řídila podle osoby, z níž pocházela. Nejdražší krev byla z těla panny nebo mládence, nejlacinější byla krev židovská.

Katů byl velký nedostatek (povolání se dědilo z otce na syna) a města si je často půjčovali za úplaty z jiných měst. Vedle povolání kata vykonávali ještě povolání pohodného (ras, antoušek, drnomistr). Měli na starosti likvidaci uhynulých zvířat, odchyt toulavých psů a koček, úklid stok aj.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.1.10/01.0044

I když kati vykonávali rozhodnutí městské rady (později soudů), hlavně ve středověku byli různě omezováni. Byli považováni za lidi nečisté, nenormální. V hostincích a v kostele měli stranou vyhrazené místo, museli chodit většinou oblečení v černé barvě (rudé oblečení nebo rudá kápě přes hlavu není v Čechách doloženo), někdy museli být jen viditelně označeni, někdy byli moderně a dobře oblečení.

KATOVNÝ (rasovný) - stavěly se mimo města nebo na jejich okrajích v zastrčených uličkách, někdy jako součásti hradeb (Děčín, Hranice, Jihlava, Strážnice, Třeboň aj.). Do dnešní doby se nedochovaly (zpravidla byly přestavěny).

Jindřichohradecké těžší VĚZENÍ (birdovna, zadní šatlava, zadní světnice, zadnice) vzadu přiléhalo k radnici, vpředu byl obávaný pranýř. Zvláštností bylo, že se neoddělovaly ženy od mužů – existovala jediná společná vězeňská místnost. Ve vězeních nikdo nebýval dlouhodobě – pouze po dobu vyšetřování. Tresty se odpykávaly jinde. Nejtěžší zločinci byli často přikováni nebo uvězněni v hlubokých kobkách (hladomornách). Zajímavé je, že v hladomorně jindřichohradeckého hradu hladem zahynul jen Zikmund z Vartemberka r. 1438 pro velezradu spáchanou na králi Albrechtovi, zeti krále Zikmunda (v době Albrechtovy smrti r. 1439 byl Menhart z Hradce nejvyšším purkrabím).

Obrázek: Petr Blažek, 8. B

PRANÝŘ - byl místem hanby, ponížení a utrpení. Pranýř byl jednoduchý kůl zapuštěný do země, k němuž se odsouzenec přivazoval řetězy. Byl dostupný všem, kdož urážkami, posměchem, pliváním a někdy i ranami nebo házením shnilých vajec chtěli trápit pranýřovaného. Stávaly na náměstích před radnicemi (frekventovaná místa), v 18. století některé z nich ustoupil mariánským sloupům. Tresty u pranýře obvykle doprovázelo podmíněčné odsouzení k trestu smrti. Odsouzenec zde stával s potupnou maskou, nákrčníkem či obojkem s hruškou v ústech, někdy s ukradenou věcí nebo zavěšenou cedulkou s popisem činu. K veřejné hanbě se takto odsuzovaly ženy hádavé a klepavé, a také řemeslníci a obchodníci za drobné podvůdky a nepoctivost. Poté býval odsouzenec vymrskán z města metlou. S vypovězením souviselo i vypalování cejchů označujících provinilce.

POPRAVIŠTĚ - byla zřizována nedaleko měst, která byla pověřena výkonem hrdelního práva, většinou na rozcestích a návrších. Některá města měla několik popravnicích míst (šibenice, stínadla). Popravovalo se i na náměstí u pranýře. V Jindřichově Hradci se vykonávaly hrdelní rozsudky v místech, kde se dnes říká Na Palici (název vznikl podle způsobu popravu – umlácení odsouzeného palicí). K minulosti tohoto místa se hlásí jen kamenný sloup na okraji pole. Jindřichův Hradec neměl svého kata, jen si ho půjčoval.

Tresty byly přísné a zločiny se až na výjimky trestaly smrtí. Popravu se mohly konat jen ve všední den. Odsouzenec, oblečený v šedivý nebo černý rubáš, byl vyveden ze šatlavy

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.1.10/01.0044

na rynek, kde mu byl přečten ortel a symbolicky nad ním zlomena hůl. Pak byl předán katovi a nastoupil tvrdou cestu na popraviště.

V r. 1656 vydal císař Ferdinand III. Nový hrdelní řád pro Dolní Rakousy – pro území Čech neplatil. Proto vydal Josef I. pro české země r. 1707 německy (česky o rok později) Nové útrpné a hrdelní právo. Mučení rozděleno do 5 stupňů:

1. vazba nebo šněrování,
2. použití palečnic,
3. španělské boty,
4. žebřík,
5. pálení ohněm.

Nebyla ohraničena doba mučení, soudci mohli postupovat podle své libovůle.

V oblasti vyšetřovacích metod vládl nadále zmatek, proto císařovna Marie Terezie (1717-1780) vydala 31. 12. 1768 svůj vlastní trestní řád, který po roce vyšel i česky Útrpné a hrdelní právo Marie Terezie, zvaný také Theresiana. Stanovil, že rozhodujícím důkazem bude přiznání obviněného, učiněné i na mučidlech. Obžalovaný musel prokazovat svou nevinu, u soudu neměl právo na obhájce. Došlo k sjednocení mučících postupů (musely být prováděny stejným způsobem) a byly podrobně popsány na 45 kresbách. Některé mučení se přestalo používat. Stanoveny byly 4 stupně mučení:

1. použití palečnic,
2. šněrování rukou,
3. natažení na skřípec, žebřík
4. pálení nataženého těla ohněm.

Španělské boty (k drcení holenních kostí) byly používány jen výjimečně a jen u mužů. Doba mučení – 15 minut, mučeny nesměly být osoby pod 14 a nad 60 let věku, těžce nemocné, duševně postižené a těhotné ženy (až po šestinedělí). Mučení nesměli být ani šlechtici (kromě vlastizrádců). K mučení může být vydán jen ten, komu hrozí trest smrti. Nutná byla přítomnost ranhojiče (mohl mučení přerušit, zastavit).

Zákoník vymezil i trest smrti (setnutí, oběšení, upálení – čarodějnic). Ze zákoníku vládly rozpaky (mučeno jen 30 lidí ročně). Dne 3. 1. 1776 bylo mučení zcela zrušeno.

Na konci 18. století existovalo v Čechách jen devatenáct hrdelních soudů.

Obrázek: Lenka Hrubá, 8. A

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.1.10/01.0044

Lupič Jiří Grassl

Johann Georg Grasel

Legendární lupič Jan Jiří Grassl se narodil 4. dubna 1790 v Nových Syrovicích v rodině pohodného a žebráka z Bítova. Svůj první trest si odseděl jako devítiletý. Později kolem sebe soustředil partu, která kradla, loupila i zabíjela. V Dolních Rakousích, v příhraniční Moravě i v jižních Čechách. V r. 1813 např. prodal v Týně nad Vltavou koně ukradené v Rakousku. Na zpáteční cestě ukradl v Horusovicích koně a jednoho prodal v **Jindřichově Hradci** a druhého v Rakousku. Zdržoval se u pohodného v Černovicích u Tábora. Podle zatykače byl Grassl **"nejvyš nebezpečný loupežný mordýř, velmi silný a obratný, rozpráví německy i česky a jeho obcování mezi cizími lidmi jest veselé"**. Zasluhou brněnského důvěrníka policie Davida Majera a zlodějky Penkhartové byl v obci Martersdorfu v listopadu 1815 zatčen, uvězněn a odsouzen a 31. ledna 1818 v rakouských kasárnách oběšen. Grasslův otec, podle špilberkského archivu, prožil ve vězení 18 let a zemřel na Špilberku v 72 letech. Grasslova matka zemřela ve vězeňské nemocnici 9 měsíců před jeho popravou.

Napsal Jaroslav Riedl pro Víkendové listy, 7. 8. 1999

Podle prof. Václava Reisnera (1914-1994) už v roce 1816 jde po všech jarmarcích dobře na odbyt „Píseň o hlavním raubíři Krásle“. Kramářská píseň v nadnesené formě vyjadřuje strach, který zachvátil jižní Čechy, jižní Moravu i rakouskou Waldviertel:

„Trudným rykem naplňoval všechny husté pustiny, v stínu lesním lid mordoval, nešanoval chudiny.

K tvrzím nosil pobořeným, co kde s bandou svou odejmul. K skalám vlekl nakloněným kořistě, co ukradnul.“

Jméno lupiče Grasele zůstalo mezi lidem živé dodnes. Na Brněnsku, Slavonicku i Jindřichohradecku se udržela nadávka „grázle“.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.1.10/01.0044

GRASELOVA STEZKA

Trasa naučné Graselovy stezky pojmenované podle lupiče Johanna Georga Grasele (1790 - 1818), který působil na Slavonicku, vede krajinou mezi Slavonicemi a Českým Rudolcem.

Stezka je zaměřena na seznámení s vlastivědnými zajímavostmi Slavonicka. Připomíná jednak působení Johanna Grasele, který v této oblasti provozoval svoji loupežnickou "živnost" na přelomu 18. a 19. století, ale přibližuje i historii osidlování zdejší krajiny, upozorňuje na přírodní zajímavosti. Na stezce se nachází Graselova sluj - seskupení balvanů - "jeskyňka", v níž se údajně loupežník ukrýval.

Graselova sluj
Foto: Mgr. Miroslava Chrstošová

Seskupení balvanů na Graselově stezce
Foto: Mgr. Miroslava Chrstošová

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.1.10/01.0044

Prameny:

- Knihy smolné - 1. část - Planetárium (Český rozhlas)
www.rozhlas.cz/planetarium/historie/_zprava/519988
- Brno - Veřejné popravy a hrdební právo
www.mojebno.wz.cz/inka--brno-dalsi-zajimavosti-pravo-utrpane.html - Archiv - Podobné
- <http://rodokmen-fp.kvalitne.cz/katvy.htm>
- Jan Jesenius, poprava — Ptejte se knihovny
www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/jan-jesenius-poprava
- Stará radnice
www.jh.cz/cz/_turistika/_pokladnice/pamatky/stara_radnice.html...
- iregion Dačicko - Grassl
iregion.dacicko.info/dacice/grassl.html
- www.Wikipedie.cz
- www.jh.cz
- Jitka Lněničková: České země v době baroka, Albatros 1994, str. 46-47
- Jaromír Slušný: Historie Mučení, nakl. XYZ, Praha 2008, str. 97, 106-108
- Vlastimil Vondruška: Katovny a mučírny, nakl.Svoboda – Libertas, Praha 1993, str. 11, 19, 57, 64, 65
- noviny Varta 02-2006.cdr
www.strazpr.cz/varta/2006-02/varta_02-2006.pdf
- www.depositum.cz
- <http://www.jiznicechy.org/cz/index.php?path=ns/grasel.htm>
- Existuje Graselův poklad jhspecial.webpark.cz/graseluv_poklad.htm